

Рьоне Шар

поезия

избрано

превод от френски
Златозар Петров

К

Да обявиш своето име

Бях на десет години. Сорга* ме обгръщаше. И слънцето ковеше часовете си над циферблата мъдър на водите. Безгрижието и болката бяха завинтили железния петел на покрива и се подкрепяха взаимно. Ала какво ли колело в сърцето на детето дебнещо започваше да се върти по-силно и по-бързо от мелничното колело в кръга на своя бял пожар?

* Сорга – река, край която минава детството на поета; бел. прев.

Оскърбеният юноша

Същите удари, които го сваляха на земята, го отнасяха далеч напред, към бѣдните години, когато пак щеше да се облива в кръв, но вече не поради несправедливостта на един. Като грѣвчето, закрепило се на корените си, притиснало ранените си клонки в издрѣжливото стѣбло, той се присвиваше, отстъпвайки в мълчанието на това познание и в своята невинност. Най-сетне се изплъзваше, избягваше и ставаше съвсем щастлив. Стигаше до поляната и до границата на трѣстиките, милваше тинята им и долавяше сухото им треперене. Сякаш онава, която земята бе създавала все по-устойчиво и благородно, на свой ред той го беше присвоил.

И той би почнал същия живот отново, до мига когато, след изчезналата необходимост да руши, би се вкопал изправен и внимателен сред хората, навярно поранен и заедно с това по-силен.

Властителят

Винаги започваме живота си върху един възхитителен залез. Всичко, което по-късно ще ни помогне да се освободим от неуспехите си, се събира около първите ни стъпки.

Поведението на хората от моето детство приличаше на небесна усмивка, отправена към земната любов. Там приветстваха злото като вечерна лудория. Преминаването на метеор затрогваше. Давам си сметка, че детето, което бях, готово да се влюби, както и да се нарани, имаше късмет. Вървях по огледалната повърхност на река, пълна с пръстени на смокове и танци на переруди. Сгушвах се в тръстици под закрилата на съществува, силни като дъбове и чувствителни като птици.

Този свят се ражда и умира, без да оставя гробници. Останаха само обгорели пънове, блуждаещи повърхности, безформен юмручен бой и синята вода на един мъничък кладенец, надзиравана от онзи мъчалив Приятел.

Познанието не закъсня да ни раздалечи. Понякога си казвам, че това не съществува вече. Той ме поправяше: никога не е било. И тъй, научих се да ги разделям с времето. Той ми посочваше устата на усмихната змия и неспособността ми да проникна в нея без да страдам. Но откъде идваше той, приятелят ми? Без съмнение, от най-непомрачените, от най-неизхабените слънца. Енергията му бе огромна и растеше като търпелива папрат посред влагата на моята надежда. Всъщност тя, надеждата ми,

беше само сняг на съществуването, който се разтапяше в предпролетни води. Едно богатство се натрупваше, чертаеше жестокото крайбрежие, което един ден щях да прекося. Сърцето на приятеля ми влизаше в сърцето ми като тризъбец, независимо сърце, разпръснато в завоевания, превърнати във пепел, за да ми покаже как разяжда изкушението оня, при когото се установява, а после се предава. Откровенията ни не биха съградили църква; немотата връщаше обратно всичките ни сили.

Той ме научи да прелитам над нощта на гумите, далеч от оглупяването на закомвените кораби, защото не глетчерът ни носи, а онова, което го прави безкрайно възможен – неговата самотна правдоподобност. Аз свързах с омраза ентузиастите, на които помогнах да победят, а после изоставих. (Достатъчно е да затвориш очи, за да не бъдеш разпознат.) Премахнах от нещата илюзията, която те ни дават, за да се запазят от нас, и им оставих онази част, която ни отстъпват. Живея, за да няма никога жени за мен във моя град. И лудостта на водопадите символично би освободила моето добро желание.

По този начин аз въздигнах възрастта на самотата до поредната обител на **човека виолетов**. Ала там той разполагаше единствено с печалния статут на своите затвори, с онемелия си опит на преследван, а пък ние, ние имахме единствено описанието му на беглец.

Пленници

Израейки си, младостта ми стори от живота пленник.
О, кула, дето аз живея!

Поля, оглеждате се и в четирите ми жътви.
И аз гърмя, и вие се въртите.

Авлигата

3 септември 1939

Авлигата навлезе в столицата на зората.
И шпагата на песента ѝ запечата тъжното легло.
Завинаги настъпи край.

Карта на 8 ноември

Гвоздеите в гърдите ни, слепотата, смразяваща костите ни, кой се наема да ги покори? Пионери на старата църква, възшествие на Христа, вие заемате по-малко място в затвора на нашата болка от дурята на птица по корниза на въздуха. О, вярата! Целувката ѝ се извърна с ужас от новата Голгота. И как ръката ѝ би задържала главата ни раззидана, ръката, отблъсната от плодовете на ближния и от милостта на чуждата врата? Върховната погнуса, на която и смъртта дори отказва сетния си дим, отгръпва се, предрешена като владетел.

Ще остарее къщата ни настрани от нас, песнейки спомена за нашата любов, излезнала се непокътната в рова на своята единствена признателност.

Съдилище тъй неизбежно, милосърдна буря, как късно връщаш ни целта и масата, върху която пак гладът се появява. Аз днес подобен съм на куче побесняло, завързано с верига о дърво, препълнено със смехове и листи.

Килерът на история

Пирамидата на мъчениците обсебва земята.

Единайсет зими ти ще се отрочиш от поредната надежда, от диханието на твоя кървав меч и от свирепите успехи на духа. Внезапно блъсната комето, ти кървава ще оградиш нощта на твоята епоха. Уви, забраната да мислиш твоя тази страница, отдето черпеше размах да се избавиш от огромното и трънно вцепенение на Чудовището и от неговата раздвоеност на колач.

О, огледала на рибата и треската! Огнен тор, изгладен и опънат от врага!

Бъди, за да успееш някой ден да любиш по-добре това, което някога ръцете ти едва докоснаха под младото маслиново дърво.

Почитание и глаг

Жена, смиряваш се с устата на поета – този бързей от спокойна кал – и учиш го, че той е само зрънце, пленник на тревожен вълк и нежност на стени високи и излъскани от твоят име (о, хектари на Париж, недра от красота, огънят ми се изкачва под покроба ви отсъстващ). Жена, ти спиш в прашеца на цветята, затова сложи върху надменността му своя скреж на безграничен медуум, за да живее до часа на вкочаненото изправниче човекът, който, да те обожаваш по-добре, отстъпваше за теб безкрайно изгрева на свойто раждане, юмрука на своята болка, хоризонта на своята победа.

(Беше тъмно. Ние се бяхме притиснали до големия дъб от сълзи. Полският щурец запя. Откъде ли знаеше, тъй самотен, че земята нямаше да умре, че ние, децата без светлина, скоро щяхме да говорим?)

Ужас, взрив, мълчание

Калавонската мелница. В продължение на две години бяхме в един чифлик от щурци, в замък от лястовици. Потокът тук говореше за всичко – ту смеейки се, ту с пестниците на младостта. Днес старият отстъпник падна върху камъните му, без друго мъртви от горещината, самотата и студа. На свой ред предсказанията се уталожиха в мълчанието на цветята.

Роже Бернар*, днес хоризонтът на чудовищата беше твърде близо до земята ти.

О, не търсете нищо в планината; но на малко разстояние оттам, където Онедет се влива в другата река, ще видите светкавицата като ученическо лице; тогава ѝ се усмихнете, отбийте се при нея и я докоснете, защото сигурно е гладна за приятелство.

* Роже Бернар (1921-1944) – поет, убит от немците по време на Съпротивата, приятел на Шар; бел. прев.

Път през пътеките

Пътеките и просеките, които незабележимо конвоират пътя, са нашият единствен път – за нас, които все говорим, за да съществуваме, и спим върху брега, без той да ни скове от ужас.

Смъртоносният партньор

На Морис Бланио

Той я предизвикваше, напредваше към нейното сърце като боксьор приведен, окрилѐн и мощен, в центъра на атакуващата и защитна геометрия на нейните крака. Той претегляше с поглед качествата на противника, който се задоволяваше да чуни, настанен между една приятна девственост и своя опит. Върху бялото поле на битката и двамата забравяха за строгите и непреклонни зрители. В юнския въздух прехвърчаха имената на цветята от първия ден на лятото. Най-после една лека гримаса изкриви лицето на втория и един розов белег се изписа там. Отговорът бликна сух и непреклонен. С прасци като опънато бельо, мъжът политна и се заклатушка. Но отсрещните юмруци не търсеха изгода и отказаха да го довършат. Ето ги, ранените глави на двамата противници се полюляваха една до друга. И тогава първият съзнателно прошепна в ухото на втория думи тъй загадъчни, угоднически, оскърбителни, че от последния изтече бърза, окончателна, прецизна мълния, която покоси чудатия боец.

Някои човешки съществувания имат смисъл, който ни обърква. Но кои са те? Тайната им е по-скрита и от тази на живота. Ето, те го доближават. Той ги убива. Но бъдещето им, събудено от нечий шепот, ги разбулва и пресътворява. О, меандри от неистова любов!

Послеслов

Започнах този превод през есента на 1998 г. Три години преди това ми попадна томчето на Ръоне

Шар *Непредсказано бъдеще* в превод на Георги Мицков. Впечатлението ми бе лошо. Този човек насилваше гумите, той бе във висша степен *изкуствен*. Според тогавашните ми разбирания това бе неорганичен поет, който *съчиняваше* – реториката му наистина бе дърво, което дава само шума.

Но нещо ме теглеше към него, нещо ме гразнеше – някаква тъмна повърхност, под която, чувствах го, се крие голяма поезия.

Помня, че зимата на 98-ма беше много студена. Всяка сутрин превеждах по едно стихотворение на Шар – превеждах го в проза – и се запътвах към библиотеката на Френския културен институт; вътре беше топло, тихо, можеше да седиш с часове и през големите прозорци да гледаш как се сипе снегът. Вземах дебелия том, на който пишеше „Rene Char. *Œuvres complètes*“, и се обзалагах със себе си: ще мога ли да преведа някое стихотворение без речник.

Не можех.

Чудни гуми използваше той – някои от тези гуми ги нямаше и в най-дебелите френско-български речници.

По онова време бях повлиян от възгледа на Набоков за превода на поезия. А именно, че поезията трябва да се превежда буквално, съвсем буквално – и толкова. (Знаем примера с „Евгений Онегин“.) И аз

превеждах буквално. Буквално – и в проза, на която по-късно се мъчех да придам ритъм. Улесняваше ме и това, че повечето от текстовете графично изглеждаха като проза. Но само изглеждаха.

Превеждах от книгата *Commune présence* – една антология на Шар, издадена през 1978 г. от издателство Галимар, в чиято подредба участва и самият автор. Подборката на стихотворенията обхващаше близо 45 години от творчеството му.

Един ден в библиотеката влетя тънко, жилаво старче с птичи профил, презърна куп книги, размени няколко гуми с библиотекарката и излезе. Беше Георги Мицков.

Но аз вече не бях съгласен с него, с големия наш преводач Георги Мицков – бях го „проверил“, бях превел някои преведени и от него неща и бях забелязал пропуски, гуми и изрази, липсващи в оригинала, едно побългаряване, един архаичен тон, според мен неуместен за поет като Шар...

Бях застъпник на теорията за буквалния превод. При Шар нямаше „лизгари“, „вир-вода“, „гаракчийка“ и т.н., и аз твърде наивно мислех, че и при Мицков не бива да ги има.

През лятото на 1999 г. вече разполагах с около седемдесет работи, непреведени досега. Опитах се да заинтригувам няколко издателства – напразно. Бях превеждал за собствено удоволствие и лека-полека започнах да губя интерес; напката с преводите потъна в прах.

През 2007 г. френската писателка от български произход Албена Димитрова-Дюбоа ми донесе от Париж един чудесен каталог на Шар, издаден по случай сто години от рождението му. Зачетох го и това повъзвърна интереса ми към него. Любопитни

неща имаше в моя каталог. Без друго, Ръоне Шар е недостатъчно познат у нас, но и тези, които го ценят, едва ли знаят за кореспонденцията му с Пастернак например или за работата му с авангардни композитори като Пиер Булез, или за хайдегерианските семинари, които организира след запознанството си с Хайдегер... Лично на мен впечатление ми направиха думите му за Манделщам: „Той е най-добрият от всички“. Какво искам да подкажа с тези дреболити? Че Шар не е забравен френски символист, както го нарече веднъж известен наш поет. Че изобщо не е символист. Нито сюрреалист. Че той, роденият в Прованс, е последният поет-трубадур, фигура от голям мащаб. Че написаното от него е опит за връщане на тоталното присъствие на Поета в света. И че тъмният, хераклитов език, създал споменатото впечатление за *изкуственост*, не е сюрреалистичен каприз, а нагласа на духа, която го сродява с такива явления в поезията като Хьолдерлин, Оскар Милош, Владимир Холан... Ако използваме определението на Цветаева за типове-те поети, Шар е поет с история, поет-пешеходец. Той е от тези, които не спират да вървят.

Каталогът ме накара да изровя отново папката с преводите. Ужасих се. Това, което мислех за завършено, беше едно недостроено, прозъбено скеле. Вял, спънат ритъм, сложни синтактични конструкции, предадени буквално. И затова – звучащи нескопосано на български.

През следващите години периодично се връщам към преводите, всяко стихотворение претърпя множество редакции, но когато усетих една относителна цялост, спрях и отново пяхнах папката в чекмеджето.

Някъде около 2010 г. публикувах дузина стихотворения в интернет, няколко цикъла се появиха в „Литературен вестник“... и това бе всичко.

Когато на следващата година издателство „Критика и Хуманизъм“ ме покани да направим този том, разбрах, че преводите в интернет са си свършили работата. И ето, читателю, след повече от 15 години ти го държиш в ръцете си. Почти изцяло той съдържа непревеждани досега текстове. За жалост, обемът не позволи тук да влязат и фрагменти от забележителните „Листенца на Хипнос“. Това, надявам се, е задача на бъдещето.

Преводачът